

Kari Palonen

SO FISTIikka FILO SO FIAN VAIHTOEHTONA

Barbara Cassin, *L'effet
sophistique*. Gallimard, Paris
1995, 693 s.

Ranskalaisen ‘filosofin’ Barbara Cassinin monumentaalinen teos sofistikaasta ei oikeastaan ole “minun alaani”, vaan klassisen filosofian ja filologian sekä antiikin kulttuurin tutkimuksen alaa. Kuitenkin se enemmän kuin sivuaa politiikkaa, ja myös tavalla joka revisioi ennakkokäsityksiäni ei vain yleensä länsimaisen ajattelun vaan myös politiikkakeskustelun historiasta.

Oppikirjatulkinnat voittajien historiana jättävät sofistit — ei vähiten alkutekstien niukkuuden vuoksi — vain alaviitteiksi, jotka nekin ovat yleensä Platonin tai Aristoteleen kritiikin mukaisia. Koko se narratiivi, joka aloittaa poliittisen ajattelun historian mainituista herroista — niin erilaisia kun he keskenään ovatkin — rajaa jo pois sofistisen ajattelutyylin. Platon ja Aristoteles yhdessä ovat ajattelun järjestyspuolueen klassikkoja, sofisteista voi etsiä järjestyksenvastaisten vaihtoehtojen historiallisia lähtökohtia. Juuri tämän vaihtoehtoon olemassaolo, reaalisuus tai oikeutus on lähes aina pyritty kiistämään.

Barbara Cassinin teos tuo sofistisen ajattelutyylin mukaan teoriakeskusteluun, sekä antiikintutkimukseen että nykykeskustelun huomioon ottaen. Se on tekijän *doctorat d'Etat* -väitöskirjasta toimitettu pääteos hänen pitkäaikaisesta sofistikaan harrastuksestaan. Sofistikaan on muutenkin kohdistunut viime vuosina lisääntynyttä mielenkiintoa (ks. esim. Romilly 1988, Sutton 1992, Taureck 1995), mutta myös suhteessa tähän Cassinin teos on omassa sarjassaan.

Sofistikaan aktualisoituminen nykykeskustelussa on myös yhteydessä tendenssiin tulkita antiikin poliksia pikemminkin niiden käytäntöjen eksplikoimista kuin “filosofian klassikoiden” polis-kritiikistä käsin (vrt. Arendt 1958/1960, Meier 1980, Finley 1983, Romilly 1990). Toinen näkökulma, joka on aktualisoitunut sofistien merkityksen, on tietysti retoriikan rehabilitointi (vrt. esim. Baumhauer 1986, Vickers 1988). Kun kritikoidaan esimerkiksi perelmanilaisen retoriikan yksipuolista orientoitumista Aristoteleen “kultaisen keskitien” apologiaan ja tähän liittyvään konsensuksen vaatimiseen, on viittaus sofisteista alkavaan retoriikan sivuhaaraan jo tullut tavaksi (ks. esim. Gaonkar 1990, Plantin 1990 sekä vilkastunut “Nietzsche ja retoriikka” -keskustelu, ks. esim. Kopperschmidt & Schanze (toim.) 1994).

Cassin ei kuitenkaan saumattomasti liitä sofisteja “retoriseen traditioon”. Pikemminkin hän kyseenalaistaa koko totutut luokitukset filosofian, retoriikan, politologian, lingvistiikan ja kirjallisuuden välillä ja näkee sofistit oikeastaan kaikkiin näihin teorianimiin nähden kriittisinä instansseina.

Filosofia ja sofistika ovat ne teorianimet, jotka toimivat Cassinille avaimina antiikin ajattelutyyliden vastakohtaan. Sofistinen kritiikki filosofiaa vastaan “ontologiseen” ajatustyyliin, jota vastaan he Cassinin mukaan asettavat “logologisen” ajattelun. Tämän eron pointti koskee pelkistäen ilmaisten “olemisen”

suhdetta “sanomiseen”. *Gorgiaan* ei-olemista koskevan fragmentin nojalla Cassin katsoo, että sofistikaassa ei ole vain kysymys retoriikasta käännettyä ihmisten toimintaa tietylle kannalle — tätä hän nimittää behavioristiseksi tulkinnaksi — vaan siitä, että “logologiassa” ei yleensä voida erottaa sanoja teoista, ts. olettaa, että sanomisella olisi jokin siitä itsestään riippumaton ja ennen sitä määrätty “kohde”.

Ontologiassa puhe (*le discours*) muistuttaa olemisesta, sen tehtävä on sen sanominen. Logologiassa puhe saa aikaan olemisen, olemisen on sanomisen tulos (73, sivunumerot viittaavat Cassinin teokseen, käännökset omiani)

Tällä väitteellä on välitön yhteys ajankohtaiseen akateemiseen keskusteluun eri tieteenaloilla. Keskustelussa “ontologia-puolueella” on traditionmukainen yliote, joka tekee sen edustajille helpoksi kritiikin, joka kadottaa “logologisen” argumentin idean (vrt. esim. Berndtson 1993).

Tässä mielessä Cassinin kirja antaa ymmärtää, että sofistika ei ole “pelkkää retoriikkaa” vaan radikaalimpaa filosofian kritiikkiä kuin se mitä ns. uuden retoriikan nimissä on esitetty. Nimenomaan suomalaiselle retoriikkapuheelle on ollut tunnusomaista tietty “metodismi”: retoriikka on tarjottu hermeneutiikan, semiotiikan, diskurssianalyysin ym. jälkeen ikään kuin tuoreimpana metodisena vaihtoehtona. Cassinin perspektiivistä tällainen “metodismi” merkitsee retoriikan aristotelista normalisointia suhteessa sofistikaan, “ontologian” primaarisuuden hyväksymistä suhteessa logologiaan.

Kiintoisasti Cassin kuitenkin löytää nykykeskustelusta erään “filosofisen” ajattelutyylin, jolla on ilmeinen yhteys sofistiseen logologiaan.

Sofistinen puhe on performanssi enemmänkin kuin sanan epideiktisessä mielessä: se on kauttaaltaan performanssi sanan austinilaisessa mielessä: “how to do things with words” (73).

Austinilaista puheaktiteoriaa ei useinkaan ole nähty radikaalina filosofian kritiikkinä. Puheaktiteorian sosiologisoiva kritiikki (Rée 1994) tai sen “sovellutus lingvistiikkaan” saavatkin sen usein näyttämään lähes triviaalilta. Cassinin esiin nostama linkki sofistikaan kyseenalaistaa tämän tulkinnan.

Politiikan teoreetikko, joka on ennakoitunut retorista — tai pitäisikö Cassinin jälkeen sanoa logologista — käännettä, on Quentin Skinner. Hänen tuoreimmista kirjoituksistaan (esim. 1991) ja *Reason and rhetoric in the philosophy of Hobbes* -teoksesta löytyy suora yhteys klassiseen retoriikkaan ja sofisti Protogoraan “heikomman logoksen vahvemmasi kääntämiseen”

(Skinnerin suhteista retoriikkaan ks. Palonen 1996a, 1996b, 1997).

Skinnerin ajattelun taustalta voi lukea esiin myös toisen modernin ajattelutradition, jolla on ilmeiset analogiansa sofistiseen logologiaan. Tarkoitin sitä nominalismia ja perspektivismiä, joka on tunnusomaista Friedrich Nietzschen ja Max Weberin ajattelulle (ks. Weber 1904, Nietzschen merkityksestä Weberin tieteen-teorialle ks. esim. Peukert 1989). Nominalismin keskeinen juoni onkin siinä, että ”oleminen” ei edellä nimeämistä, vaan muodostuu vasta nimeämisen välityksellä.

Barbara Cassinin kirjan mukaan sofistisen ajatustyylin arvo on siinä, että se kyseenalaistaa yksiselitteiset jaot olemisen ja puheen, tekojen ja sanojen, todellisuuden ja kirjallisuuden jne. välillä. Radikaalissa sofistikkassa edelliset ilmaukset ovat kussakin käsitteparissa jälkimmäisen tuotteita, eräänlaisen nimipolitiikan tuomia konstruktioita. Ontologisessa ajattelutyylissä on tällöin siis kysymys epäpoliittisovasta nimipolitiikasta, joka olettaa ”kohteen” nimen määräytyvän sen ”olemisen” perusteella.

Performanssin implikaatioita

L'effet sophistique sisältää hienojakoista ’kielifilosofista’ diskussiota sofistien konseptiosta suhteessa muihin, kuten Platonin, Aristoteleen, stoalaisten ja skeptikkojen (Sextus Empiricus) positioihin. Kielen performatiivinen luonne näkyy diskussiossa merkin, merkityksellistämisen (*signifiant*) ja mielen (*sense*) suhteissa. Tästä seuraavassa vain muutamia huomautuksia.

Sofistisessa traditiossa korostetaan sekä merkkejä ilman referenssiä eli fiktiota että merkityksellistämistä ilman yhteistä mieltä eli homonymiaa. Aristoteleen *Sofistisissa refutaatioissa* se, että samalla nimellä kutsutaan monia asioita, on Cassinin Kantia mukailevan ilmaisun nojalla ”kielen radikaali paha” (344). Jos nimiä on vähemmän kuin asioita, tämän tulisi Aristoteleen mukaan johtaa uusien nimien käyttöönottoon, ja Cassinin mukaan sekä Platon että Aristoteles ovatkin kunnostautuneet ”väsymättöminä nimeäjinä” (347).

Samannimisyydestä kiinni pitäminen merkitsee sen sijaan monimielisyyden käyttöä sofistien tapaan. Sofistit vastustavat merkitysten kirjaamista yksiselitteisiksi eroiksi, ja tämä on Cassinin mukaan eräs peruste sille miksi he ”puhuvat jatkuvasti” voidakseen olettaa identtisyyden olemassaolon (s. 372). Sofistisessa kielenkäytössä korostetaan merkitysten liukuvuutta mikä mahdollistaa sanoilla pelaamisen. Tässäkin mielessä Skinnerin puheaktiteoreettinen politologia samoin kuin Reinhart Koselleckin käsittehistoria, joka näkee monimielisyyden käsitteistä puhumisen edellytyksenä (esim. Koselleck 1979, 118-119), voidaan rinnastaa sofistiseen ajattelutapaan.

Moittiminen puheliaisuudesta, demagogiasta tai sanaleikeistä on tavallisimpia sofistisiin kohdistettuja kritiikkejä, jota Cassin näkee myös Schwarzwaldin maalaisfilosofilla: juuri tämän vuoksi Heidegger ei lue esimerkiksi Protagorasta niihin ”varsinaisiin esisokratelaisiin” joita hän puolustaa. Tämä on välittömästi yhteydessä mielenkiinnon siirtymiseen fyysisestä poliittiseen. Cassinin tulkinnan mukaan kysymys ei ole mistään painotuserosta, vaan siitä, minkä ymmärtämistä pidetään mahdollisena.

Polis uutena kategoriana on Cassinin mukaan sofistien ”ensimmäinen keksintö” (162). Antifoniin nojaten Cassin katsoo sofistien pitäneen ”poliittisuutta” ihmistä, ts. poliiksen ”kansalaista”, konstituivana ja muista olennoista erottavana tekijänä. ”Luonto” näyttäytyy sofistisessa ajattelussa aina toissijaisena, konstruktiona (171).

Polis-kansalaisuuden ”alkuperäisyys” legitimoii sofisteillakin — huolimatta polisten moninaisuuden tajuamisesta — ”barbaarien” ulossulkemista. Sen kääntöpuoli on eräänlaisen konsensusajattelun hyväksyminen, kuitenkin siten, että konsensus nojaa moninaisuuteen, retoriseen siteeseen, toimijain välillä. Tässä suhteessa Cassin kritikoit perelmanilaista näkemystä retorisen yhteisymmärryksen välttämättömyydestä siten, että konsensuksessa ei ole kysymys hyväksytyjen arvojen vahvistamisesta vaan päinvastoin konsensus edellyttää arvojen modifiointia ja uusien luomista (202, 237-239). Hannah Arendtin tulkinta poliiksesta näyttäytymisen tilana pluraalisen konsensuksen malleineen sekä puheen ja puheliaisuuden ylistyksineen on Cassinille hyvinkin sofistisen konseptin mukaista (258-263): tässä taas Arendt asettaa Heideggerin polis-tulkinnan vastapooliksi, kuten myös Jacques Taminaux (1992) on korostanut.

Ajallinen ajattelu

Poliittisen teorian kannalta Barbara Cassinin kirjan varsinainen pointti on kuitenkin temporaalisuuden korostaminen sofistisen ajattelun erityispiirteinä. Se toimii vastakohtana sovinnaisen filosofian ja poliittisen teorian vähintäänkin implisiittiselle ajattelun spatioalisuudelle: ”la sophistique joue le temps contre l'espace” (322).

Juuri tässä suhteessa Cassinin tulkinta eroa muusta sofistikkaboomista, esimerkiksi Romillyn sinänsä perusteellisesta, mutta ahtaasti historioitsijan otteella kirjoitetusta teoksesta. Ilman ’ennakkovaroitusta’ ei myöskään esimerkiksi Cambridgen klassikkosarjassa julkaistun kokoelman *Early Greek Political Thought from Homer to the Sophists* fragmenteista saa helposti esiin ideoita, että ”ajanpeluu” on sofistisen ajattelun omaleimaisin piirre. Esipuheessa toimittajat tosin viittaavat siihen, kuinka Protagoras on tunnustettu ”as a precursor of the speech act theory”

(Gagarin & Woodruff 1995, xxix).

Temporaalisuuden ja “logologisen” ajattelun yhteys on joka tapauksessa ilmeinen: jos olemisesta voi puhua vasta puheen tai esityksen välityksellä, se on sidoksissa sekä historialliseen kontekstiin että “aikaa kuluttavaan” performanssiin. Esimerkiksi Gorgiaan puhetyyli suorastaan nojaa ajallisten elementtien hyväksikäyttöön tempossa, äänenkäytössä jne., ja yleensäkin sofistikka operoi ajalla, joka “ei ole koskaan paikallaan” (92). Roomalaiskauden ns. toisen sofistikan tunnettu edustaja Ælius Aristides korostaa Cassinin mukaan sitä, kuinka “retorinen valta ei ole additiivista”, vaan ”esitys kulkee samassa tahdissa kuin aikakin” (226-227).

Poliittinen johtopäätös tästä on, että sofistien mukaan “polis on ennen muuta performanssia” (237). Retoriikka sopii poliittikan nimeksi sikäli kun tämä on “aktuaalisuutta” (235) ja “näyttätymisen politiikkaa” (263). Demokratia ei ole mikään idea, vaan liikettä ja tuleamista (247). Tästä näkökulmasta Arendtin teesi puheesta toiminnan paradigmaattisena ilmauksena ja “teki-jän nimen mieleenjäamisestä” performatiivisen poliiksessa toimimisen spesifisenä “päämääränä” tulevat hyvin ymmärrettäviksi (Arendt 1958/1960, 164-171).

Ajan ja puheen yhteyden spesifi pointti liittyy kuitenkin Cassinin tulkintaan ateenalaisen ja roomalaisen politiikan erosta. Ælius Aristides piti arvossa sekä roomalaista että kreikkalaista politiikkaa, mutta katsoi niillä olevan erilainen suhde aikaan ja puheeseen, jotka puolestaan ovat toisilleen rinnakkaisia.

Sikäli kun maailma on mykkä, se on spatiaalinen ja roomalainen, sikäli kun se puhuu, se on temporaalinen ja ateenalainen (213).

Poliiksen ja kaupungin ympärille muodostuvan imperiumin välinen erilainen suhde poliittisen toiminnan tilaan ei sinänsä ole mikään uusi teesi, vaan sillä on tunnetusti merkitystä mm. “kansalaisuutta” koskevien konseptioiden eroille (ks. Nicolet 1976). Samoin Arendt korostaa *Was ist Politik?* -nimellä postuumisti julkaistuissa fragmenteissa (1993) tähän sisältyvää erilaista suhdetta poliittisen toiminnan omaan rajallisuuteen. Selvää on myös, että Ciceron ja Quintilianuksen Roomassa puhumalla politikoinnilla oli keskeinenkin merkityksensä.

Cassinin tulkinta Ælius Aristideen näkemyksestä radikalisoi kuitenkin tätä eroa siten että hän pyrkii tekemään oikeutta myös historian häviäjille. Näin Ælius tekee sofisteista ateenalaisen politiikan paradigmaattisia edustajia. Ateenalaisessa politiikassa tila rajoittuu pisteeseen, kun taas “Ateena [...] ei toimi kuin puhuesaan” (211). Tähän sisältyy kaksinaiminen aikasuhte: sekä *kronoksen* kuluvaa aikaa että *kairosen* tilaisuusaikaa on osattava käyttää hyväksi, siten että sekä performanssin aktuaalisuus että performanssin ‘tason kohentaminen’ tulee mahdolliseksi.

Tuoreisiin tutkimuksiin (Leonard Sciappa) nojautuen Cassin katsoo, että nimi ”retoriikka” on peräisin Platonilta ja jo alkuaan pejoratiivinen. Cassinin tulkinnan mukaan tämä nimipolitiikka suuntautui nimenomaan sofisteja vastaan, ja tässä mielessä retoriikasta tuli filosofien puheessa nimi, jolla “aika puheessa kesitytään spatiaaliseksi” (413). Aristoteleen käsitteistössä retoriikan suhde “politiikkaan” (= oppiin poliiksesta, KP) oli samanlainen kuin sofistikan suhde filosofiaan. Tätä taustaa vasten voi ymmärtää, ettei Cassin puhu ”sofistisesta retoriikasta” vaihtoehtona aristoteliselle, vaan pitää sofistikkaa yleisnimenä temporaalisesta ajattelutavasta. “Sofistikointi” on ajan, ristiriitaisuuksien ja äänen taitoa (453).

Tilan ja ajan, *topoksen* ja *kairosen*, vastakohta näyttättyy Cassinille ensisijaisesti kiistana spatiaalisen järjestyksen ja temporaalisen ‘opportunistin’ välillä. Vastaavasti hän puhuu tilan ja ajan retoriikasta. Jälkimmäisessä aika on esitystä jäsentävä periaate. Sen mukaan esitystä ei projisoida suunnitelman mukai-

sena suljettuna totaliteettina vaan spontaania. *Logos* sijoittuu ajan sisälle, mikä mahdollistaa sen, että argumentit voivat milloin tahansa kääntyä vastakohtakseen. Protagoraan *kataballontes* ovat juuri tämäntyyppisiä argumentteja, jotka tekevät mahdolliseksi hänen tunnetun periaatteensa “tehdä heikommasta logoksesta vahvempaa” (461-463).

Kairos on sofistisen ajattelutavan keskeisiä käsitteitä, johon myöhemmät ajattelijat Machiavellista (*occasione*) Max Weberiin (*Chance*), Carl Schmittiin (*Ausnahmezustand*) ja Walter Benjaminiin (*Geistesgegenwart*) kukin omalla tavallaan palaavat. Sillä on eri merkitysvaihteita, mutta se viittaa avautuvaan tilaisuuteen, kriisiin, katkokseen, leikkaukseen tai ratkaisuun — joiden suhteet ovat sinänsä ambivalentteja. Cassinin mukaan sofistikkassa *kairos* on vastakohta paitsi *topokselle* myös *skopokselle*, ts. valmiisiin päämääriin sitoutuneeseen ajatteluun: *kairos* on “autotélique”, singulaarisuuden momentti, jonka suhteen toiminta vaatii kekseliäisyyttä (466-468).

Erot spatiaalisen ja temporaalisen retoriikan välillä Cassin kiteyttää seuraavaan taulukkoon. Siinä erotetaan toisistaan niiden erilainen käsitys *logoksesta* ja erilaiset aikakonseptiot:

TILARETORIIKKA

AIKARETORIIKKA

LOGOS-KONSEPTIOT

tila
säästäminen
suunnitelma
organismi, artikuloinnit
hierarkia (syntaksi, syllogismi)
ristiriidan kieltö (*hama*)
väittäjä (*énonce*)
mieli (*sense*)
homonymia

aika
kulutus
improvisointi
liike (*cours*)
käänte (*renversement*)
paradoksologia
väittäminen (*énonciation*)
merkityksellistys (*signifiant*),
periodi sanankäänte
(*mot d’esprit*)
äänifiguurit (alliteraatio)
kairosen aukko

AIKAKONSEPTIOT

spatiaalinen aika
(*mouvement, grandeur*)
fyysikka, kosmisuus
mennyt-nykyinen-tuleva
nykyisen läsnäolo
(*présence du présent*)

temporaalinen aika

logiikka
nyt (*maintenant*)
performanssi

Reflektointia

Cassinin kirjan lukemisen jälkeen olen entistäkin viehättyneempi sofistikkaan. Kommentoin sitä lyhyesti suhteessa nykyisiin keskusteluihin, sekä yleisemmin että spesifimmin eräiden omien tutkimusintressieni kannalta.

Nykyisin puhutaan filosofiabuumista. Tällä buumilla on paljon hyviä puolia: se toivottavasti opettaa kyseenalaistamaan esimerkiksi ekonomistien kielen hegemoniaa julkisessa debatissa (ja sitä illuusiota että “talouskriisistä” päästään perustamalla taloustieteen lahjoitusprofessoreja yliopistoihin). Filosofia tekee myös tietyt klassiset nimet tutuiksi niin, että niihin voi vedota tai viitata tarvitsematta selittää “rautalankamallia” kuten 1970-luvun opiskelijapolitiikassa oli tapana sanoa: ehkäpä joskus Suomeenkin tulee poliitikkojakin jotka oppineesti siteeraavat vaikka Kantia tai Nietzscheä.

Cassinin teos tekee kuitenkin selväksi, että filosofia-nimikään ei ole mikään neutraali ajattelun varasto. Pikemminkin se sisältää ajattelutyyliä koskevia sitoumuksia, joita hyväksymättömät suljetaan ulos aivan samoin kuin Platon teki sofistille. Tässä mielessä sofistikka on tärkeä kilpaileva ajattelutyyli, joka varoittaa antamasta filosofiselle tyyliin monopolia.

Platonista alkaen filosofien on ollut vaikea ymmärtää ja sulattaa poliittikkaa. Harvoja poikkeuksia lukuunottamatta filosofit ovat pyrkineet joko torjumaan politiikan likaisena pelinä tai puhdistamaan sen siten, että se ”johdetaan” filosofiasta, ”perustellaan” filosofialla, sitä rajoitetaan tai kontrolloidaan filosofialla jne. Tästä voi lukea esimerkkejä mm. Ilkka Niiniluodon johtaman ”filosofiakomitean” pamfletista, joka on täynnä politiikan ymmärtämättömyyttä ja sen fundamentalistisia puhdistusvaateita. Kun sofistien poliittinen käytäntö nojasi kansankokousten demagogien opettajana ja neuvonantajana toimimiseen, he olivat hyvinkin valmiita allekirjoittamaan iskulauseen demokratian prioriteetista filosofiaan nähden (Rorty).

Sofistikka on ajatustyyli, joka lähtee poliittisen käytännön reflektoinnista ja sen tason korottamisesta: valtaosaltaan muukalaiset sofistit olivat eräänlaisia tuon ajan poliitikkojen *ghost-speakerjeja*. Cassinin kirjassa hauska huomio on esimerkiksi teeskentelyn näkeminen arvokkaana poliittisen käytännön periaatteena ’oikeudenmukaisuuden’ vaatimuksia vastaan (222-223). Miksei kukaan filosofi pyri konstruoimaan oveluuden, ironian, pelin, juonittelun ym. ”poliittisten hyveiden” mukaista sofistista ”moraalia” sovinnaisen järjestysmoraalien vaihtoehdoksi?

Cassinin kirjan jälkeen tuntuu myös siltä, että ”retoriikka” ei riitä filosofian vaihtoehdoksi, kun se on à la Aristoteles ja hänen modernit seuraajansa helppo integroida filosofian ja ”tieteen” alle. Sofistikka sisältää sen sijaan niin paljon provosointia, että sen normalisoimista ei tarvitse ihan heti pelätä.

Temporalisoinnin ajat ja kielet

Omien tutkimusteni kannalta spesifi intressi Cassinin teoksessa liittyy hänen temporaalisuusteeseisiinsä. Se voidaan suhteuttaa Reinhart Koselleckin teesiin käsitteiden temporalisoitumisesta ns. satula-aikana v.1750-1850. Merkitseekö sofistinen käsitteiden temporalisointi sitä, että se mikä tapahtui Euroopassa ”satula-aikana” olisikin ollut mahdollista jo antiikin Kreikassa, mutta jäi filosofipuolueen valtaanpääsyn vuoksi merkityksettömäksi sivuvirtaukseksi? Jos näin olisi, satula-aika olisi tavallaan vähemmän radikaali kuin mitä Koselleckin teesi sisältää. Tämä merkitsisi myös sitä, että ajattelun historiassa olisi sittenkin pysyviä teemoja tai toistuvia kertomuksia, joita voisi käsitellä rinnakkain keskenään, toisin kuin esimerkiksi Quentin Skinner väittää.

Näissäkin suhteissa ”samuus” on tietysti relatiivista. Eräässä vähemmän tunnetussa kirjoituksessaan (1972) Reinhart Koselleck katsoo, että käsitteiden temporalisoituminen on toteutunut metaforisoitumalla, ts. että ”alunperin” tilaa ilmaisevat käsitteet, kuten ”edistys”, ovat muuttuneet temporaalisiksi, jopa yksistään aikaa ilmaiseviksi. Koselleckin mukaan temporalisoituminen ei voi tapahtua muuten kuin metaforisesti, koska aika ei ole ”havainnollista”. Tämä metaforisointi sisältää ajan ja kielen yhteyden, ja tässä suhteessa rinnakkaisuus sofistisiin on ilmeinen. Samalla se merkitsee sitä, että myös tilaa tai toimijoita koskevien käsitteiden luonne on mahdollista ymmärtää metaforisiksi topoksiksi, vaikka niitä spatiaalisina käsitteinä tulkitaankin ”itse todellisuuteen” nojautuviksi. Tällä Koselleckin teesillä on kauaskantoisia implikaatioita mm. 1800- ja 1900-lukujen poliittisten konfliktien uudenslaiselle jäsentymiselle siten, että ajan käsitteellistämistä ja sillä pelaamisen tapoja pidetään keskeisinä poliittisina jakoina.

Cassinin kirjan näkemys spatiaalisuuden ja temporaalisuuden

vastakohtasta platonistis-roomalaisen ja sofistisen ajatustyylin välillä on kuitenkin jotakin muuta kuin Koselleckin teesi. Sofistinen ajattelu suuntautuu jo olemassaolevien spatiaalisten ilmausten kritiikkiin temporaalisuuden nimissä. Mutta kysymys ei ole spatiaalisten käsitteiden metaforisesta muuntumisesta. Tällä en tarkoita sitä, että ”metafora” teknisenä terminä kuuluu Cassinilla jo spatiaalisten figuurien kenttään. Sofisteilla, ennen muuta Gorgiaalla, on alunalkaen toisenlainen tapa käsitteellistää ilmiöitä temporaalisesti. He ikään kuin ”ajattelevat temporaalisesti”, tavalla joka Cassinin mukaan osin liittyy kreikan kielen ”avoimeen” ilmaisu rakenteeseen (463-464). Ehkä sofistien tappio on siinä, että tänään tuollainen temporaalisesti ajattelemisen ei ole enää mahdollista muuten kuin kiertotietä, spatiaalista ajattelua metaforisoimalla ja tätä kautta sen retorisen luonteen ja tähän sisältyvän poliittisen pelivaran esiin nostamisella?

Kirjallisuus

- Arendt, Hannah (1958/1960), *Vita activa*. Piper, München 1981.
 Arendt, Hannah, *Was ist Politik?*, toim. Ursula Ludz. Piper, München 1993.
 Baumhauer, Otto A., *Die sophistische Rhetorik*. Metzler, Stuttgart 1986.
 Berndtson, Erkki, Demokratia, kieli ja vallan legitimointi. *Poliittikka* 35, 1993, 187-199.
Early Greek Political Thought from Homer to the Sophists. Toim. Michael Gagarin & Paul Woodruff. CUP, Cambridge.
 Finley, Moses I., *Politics in the Ancient World*. CUP, Cambridge 1983.
 Gaonkar, Dilip Parameshwar, Rhetoric and its Double: Reflections on the Rhetorical Turn in the Human Sciences. Teoksessa Herbert W. Simons (toim): *The rhetorical turn*, 341-366. University of Chicago Press, Chicago 1990.
 Gagarin, Michael & Woodruff, Paul, Introduction. Teoksessa *Early Greek Political Thought from Homer to the Sophists*, ix-xxxi. CUP, Cambridge 1995.
 Kopperschmitt, Josef & Schanze, Helmut (toim), *Nietzsche oder "Die Sprache ist Rhetorik"*. Fink, München 1994.
 Koselleck, Reinhart, Über die Theoriebedürftigkeit der Geschichte, *Neue Sammlung*, Sonderheft 6, 1972, 19-35.
 Koselleck, Reinhart, *Vergangene Zukunft*. Suhrkamp, Frankfurt/M 1979.
 Meier, Christian, *Die Entstehung des Politischen bei den Griechen*. Suhrkamp, Frankfurt/M 1980.
 Nicolet, Claude, *Le métier du citoyen dans le Rome républicaine*. Gallimard, Paris 1976.
 Palonen, Kari (1996a), Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim): *Pelkkää retoriikkaa*, 137-159. Vastapaino, Tampere 1996.
 Palonen, Kari (1996b), Kielellisen toiminnan perspektiivi poliittiseen ajatteluun. Quentin Skinnerin retorinen Hobbes-revisio. *Poliittikka* 38, 1996, 182-188.
 Palonen, Kari, Quentin Skinner's Rhetoric of Conceptual Change. *Ilmestyy History of Human Sciences* 1/1997.
 Peukert, Dieter, *Max Webers Diagnose der Moderne*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1989.
 Plantin, Christian, *Essais sur l'argumentation*. Kimé, Paris 1990.
 Rée, Jonathan, Englantilainen filosofia 1950-luvulla. *niin & näin*, 3/1994, 6-25.
 Romilly, Jacqueline, *Les grands sophistes dans l'Athènes de Périclès*. Fallois, Paris 1988.
 Romilly, Jacqueline, *Les grecs et la découverte de la liberté*. Fallois, Paris 1990.
 Skinner, Quentin, Thomas Hobbes: Rhetoric and the Construction of Morality. *Proceedings of the British Academy*, 76, 1991, 1-61.
 Skinner, Quentin, *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. CUP, Cambridge 1996.
 Sutton, Jane, Rereading Sophistic Arguments. A Political Intervention. *Argumentation*, 5, 1992, 145-157.
 Taminiaux, Jacques, *La fille de Thrace et le penseur professionnel*. Arendt et Heidegger. Payot, Paris 1992.
 Taureck, Bernhard (:), *Die Sophisten zur Einführung*. Junius, Hamburg 1995.
 Weber, Max (1904): Die Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Forschung. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, 149-214. Mohr, Tübingen 1973.
 Vickers, Brian (1988): *In Defence of Rhetoric*. Clarendon Press, Oxford 1990.